

za pijačo narejali, sovražnike gerdo zasmehovali, dokler niso bili po podučeni bolj razsvitleni.

Eniga izgovora so sicer uredni, zakaj tudi sovražniki so tako z njimi nasprotni ravnali. Al vunder so bili večidel sovraženi inu poterti, kakor hitro so peršli sovražnikom v pest.

Kader je slovenski vojšak Samo ponudil perjaznost Dagobertu, frankovskemu kralju, piše Fredegar, de je Dagobert rekel: „Mi smo kristjani, božji služabniki, mi ne moremo s pesmi perjaznosti imeti.“ Na to mu je pustil Slovenec Samo za odgovor dati: „Že velja! če ste vi božji hlapci, smo mi božji psi; vas bomo tedaj brez prenehanja popadali inu tergali; zakaj vi ne nehate zuper božjo postavo delat.“

(Konec sledi.)

O izdaji Vodnikovih pesem.

Spisal Hicinger.

Osoda mož, ki so za svoj narod ali za svojo domovino kaj posebnega storili, si je rada enaka v tem, da so v življenju, zlasti proti koncu življenja, malo spoznovani, po smerti pa, in včasih še le pozno po smerti, se zopet oživlja njih slava, in stavijo jim drage spominke. — Kako se je godilo domoljubu Valvazorju, slavitelju kranjske dežele, na njegove stare dni? smé se reči, kako se mu godi še zdaj! Umreti so ga pustili naši predniki sred stiske in potrebe — po smerti so mu postavili slaviven kamen. In zdaj? se ne vé, kje da je njegov grob: ali v Kerškem ali v Medii pri Kolovratu? in rojen Slovenec ga dela — koga? — protestanta (v Wien. Kirchenztg. št. 94)!!

Enaka je z Vodnikom. Kako je bil konec svojih dni zad devan, ni lahko govoriti; vendar je on pel v „Ilirii zveličani“, v spričevanje ljubezni do domú in cesarja, pa ne do ptujega silnika, temuč do starega očeta Franciška:

Vindisa, Vindona	Izbudi se pesem
Slovenski ste ble,	Očišenih vust,
Na Nemcik Slovincu	Od Oča Branoiška
Je Vindec ime.	Vsim dat je okust!
Tam vedno zidali	Prisvetli, dobrotni
Habsburski so grad,	Po Rudolpu vnuk,
To prosto vozili	Ti vstaviš pravico,
Do morja zaklad.	Besedo in vuk.
Od stariga debla	Narave slovenske
Kdo hče me ločit,	Oživleni kal,
Dok sila francoska	Bo cvetjom in sadjom
Ni mogla odbit.	Cesarstvo obdal.

Vsa ta pesem ima v prvem spisu 25, in v drugem pa 36 odstavkov. In po smerti? Spominek mu je postavljen na pokopališu, za drugi spominek se nabirajo in prinašajo doneski, nabira in pripravlja se album. Pa njegovi nabirki za slovník bodo komaj čez trideset let, vmes med nabirki sedanjih rodoljubov, zagledali svetlobo. In — njegove pesmi, ki jih je bil že sam pripravil za nov natis, vendar niso še mogle priti na svetlo, so šle po njegovi smerti pod kladvo: „Wer gibt mehr?“ „zum ersten?“ i. t. d. in zopet v drugič pod kladvo; in ko bi bile imele pozneje zagledati luč, je nekdo z negodno in nepopolno izdajo prehitel in odvernil dobro, za natis pripravljeno delo. In zdaj? se pomenkvamo zopet za izdajo, in za obliko izdaje ondi, kjer nič ne opravimo, in ondi ne, kjer bi kaj opravili; in pretresamo obliko in obliko, ko še ne vémo dosti, kakošne da je Vodnik sam rabil, in s tem izdaje gotovo ne pospešujemo. Zastran nove izdaje namreč, ktera se sicer ne odpoveduje, pa tudi nič ne ponagluje, bo treba poprej družih razgovorov, ne samo o oblikah.

Pa ravno, kar se oblik tiče, sem v stanu nekaj odkriti, ker mi je po posebni sreči (za katero se imam gosp. Kastelcu zahvaliti), mnogo prišlo pred oči; mislim, da po takem ne bo veliko prebiranja ostajalo. Vodnik, se mora pomniti, je pozneje mnogo drugač pisal, kakor pa

se nahaja v njegovih „pesmih za pokušnjo“; njegova pismenost (gramatika) ima v sebi vodila, ki od sedanjih slovniških nauk niso toliko oddaljene, njegovi poznejši spisi pa se sedanjim oblikam še bolj bližajo, dasiravno si on sam ni povsod enak. Pojdimo po versti.

Zastran sklanjanja moških imen Vodnik piše (v pismenosti str. 18): „Nektiri naši Slovenci delajo tudi storivnimu padežu edinjiga konec z om, kakor: z rakom, z očetom.“ V pisanji sicer on te oblike sploh ne rabi; vendar nahaja se v „Ilirii poveličani“ v dvojnem spisu oblika cvetjom in sadjom, in sicer v storivniku še brez priloga s, enako nekterim novim pisavcom, kakor se je zgorej pokazalo. In reči bi se smelo, da je Vodnik to obliko močno terdil. Jez imam pismenost, ktero je, kakor se kaže, neki priden njegov učenec mogel imeti v rokah, zakaj polna je pisanih opazk, ki prav na Vodnika opominjajo; in tukaj nahajam skorej povsod obliko am z olovníkam prepisano v om; to slovnico sem sicer na starinskem tergu kupil še leta 1828, ko se je za obliko om še komaj kdo zmenil (gosp. Metelko jo je omenil v svoji slovnici str. 174, pa se ni terdo gnal za-njo). Tudi v pismenosti ima Vodnik sam: mahoma in strahoma, zraven mahama, tihama (str. 110).

Zastran sklanjanja ženskih imen v dvobroji piše Vodnik (v predgovoru str. V): „Dvojstni ženski konec i zreči brezglasno, kakor brezglasen e. Ta konec je tudi na Gorenskem blizo Šmarne gore navaden. Dalmatin ga ima v Rutnih bukvah, pa ga piše z e. Boljši bo i zavol manj pomote, in če ga per imenih stavimo, dajmo ga še glagolam.“ Vender v dvojnem spisu „Ilirije oživljene“ se nahaja drugač kakor se je vidilo zgorej: „Vindisa, Vindona slovenski ste ble.“

Pri sklanjanji moških imen s končno vmehčano tihnico Vodnik sicer ne dela razločka memo družih s terdo končno tihnico; vendar v spisu ljudske pesmi od „Ravbarja“, ima: „Baša hodi o potoci“; in v pismenosti vidim popravljeno z olovníkom: v Bohinji.

Od prilogov srednjega spola Vodnik piše (v pismenosti str. 39): „Dolenci ino en del Notrine dežele delajo množni sredni spol s koncam a v imenovanimu in toživnimu; v timu so drugim Slovincam podobni, Gorenci pa Laham, ktiri pravio: belle poma, lepe jabelka.“ Dalje piše (ondi str. 45): Dosti njih pa sklanjajo v ženskim po podobi lep, rekoč: lepša, lepše i. t. d. V njegovih spisih se ta oblika tudi v časih zagleda, na pr. gorša zaveza, ljubša je hladna dobrava; v pismenosti pa se kaže popravljeno: lastna imena, lepa jabelka.

Kaj pa konec ega? se mar tudi ta najde kje pri Vodniku, kakor pred slepo kuro zerno? Res! da tako; saj ta zgled mi je prišel pred oči v spisu ljudskih pesem: „Kdor jo doteče, tega bo, tega bo;“ in zopet: „počem vi raje prodate?“ in zopet v pesmi „cvetje“ zavpijejo mati: Lih tega nikar.“ V pismenosti (str. 60 in 61) se namreč le bere: tiga, timu, čim. Pa kaj bi se kdo ne ozerl na perve spise Vodnikove? „Zadovoljni Krajnc“ kaže v prvem natisu (v P. Markovih pisanicah l. 1781), kakor sploh vsi tedajšnji natisi, tudi evangeli l. 1772, skozi in skozi obliko ega, tako da je tista pri Vodniku stareja in oblika iga pa novejša, blezo po Japeljnu ponovljena iz Bohoriča in družih sledečih pisavcov. Tukaj je izgled iz „zadovoljnega Krajnc“:

V vsakemu lejtú jest žajnem pšenico,
In ajdo; lan sejem za lepo tančico.
Špehove jest žgance zravn kislega zela
Štemam, kader pridem od teškega dela.

Ne bila bi tedaj takošna skaza, če bi se Vodniku dala zopet ta njegova izvorna oblika. (Konec sl.)

Dalmatini, Hrovatje inu Bosniaki jih poznajo inu zraven glagolitskih hranijo, karkol je njih Starovercov.

Krajnci so pisali po glagolitsko notri do šestnajstiga stotetja. Okoli l. 1550 je začel Primaž Trubar krajnski jezik s latinskimi čerkami pisati. On je bil rojen Krajnec iz vasi Rašica pod Turjakam na dolenski strani v Kacianski fari, je postal mašnik inu s časam korar v Ljubljani. Je prestavil na krajnsko psalme Davidove inu novi testament, tudi je pridige inu duhovne pisma pisal; al ker je bil luteransko vero učiti začel, so ga iz dežele na Nemško pregnali.

Od tiga časa Krajnci po latinskim a b c pišejo kakor tudi Hrovatje, Dalmatinci, inu sploh Slovenci, kar jih je bliže laške dežele.

Ob časi Primaža Trubarja je več drugih Krajncov krajnske bukve s latinskimi čerkami pisalo.

Adam Bohorič je dal na dan grammatiko za krajnski jezik v leti 1584. Do sedaj se še malo takih bukev najde, vunder jih imamo za nauk, de iz njih zvemo, kako so naši stari predniki pisali, jezik čistili inu podučili, kako bi se en unajni izučil, naš jezik govoriti.

Tudi ta grammatika je bila prepovedana, ker ona nekaj katolškemu uku zupernih podučenjov ima v predgovori. Namesti te grammatike je dal na svitlevo eno drugo perpušeno od viših Pater Hyppolitus, kapucinar v leti 1715, natisneno v Ljubljani.

Bohoričeva grammatika se je razgubila, Hypolitova je premalo med ludi peršla. Sleherni pisavec je krajnsko pisal, kakor se mu je zdelo; nobeden ni gledal na stanovitno vižo, vstavo ali red. Pisarji poprejšniga stoletja so se dosti deržali po Bohoriču, al v sedajnim stoletju so rili naprej, inu s krajnskimi pisanjem delali, kakor prešič z meham.

Oče Marka, minih bosih Avgustinarjov kloštra na dunejski cesti v Lublani, rojen pred mestam, vidijoč to nadlogo, je spisal novo grammatiko v leti 1768. On je imel v bukviši tiga kloštra Bohoričovo inu Hypolitovo grammatiko, vunder drugači je napravil svojo, njo na dan dal, inu rekel, de do njegovih časov še nobene krajnske grammatike ni bilo. Al potle smo zvedeli, de on je imel poprejšne grammatike; zatorej naj gleda sam gori, kako si je upal neresnico govoriti inu pisati.

Očetu Marku smo hvaležni za več reči. On je spet branje med ludmi razširal, od trideset let sta se skoro vsaki pastir inu pastarica brati naučila. Dosti bukev je med ludi dal; jezik semterkje v bukvah očistil, omečil, inu lepši perrezal.

Al nekatere reči zastopnim niso dopadle; on je namreč stare mejnike brez uzroka prestavil, od starih grammatik odstopil, pisal, kakor lublanski predmestnani govore; ni gledal na čistiši jezik polancov, inu daleč od Nemcov stoječih starih krajnskimi zarodov. On je preveč nemščeval, namesti de bi bil slovenil. V nekaterih besedah je brez potrebe hrovatil, v drugeh premalo unajne Slovence čislal, ker je lahko inu treba.

Od tod pride, de oče Marka per nas nobeniga nima, kir bi se po njemu popolnim deržal.

Iz tiga sklenem, de bi dobro bilo, skoro grammatiko inu besediše viditi, v katerih bi se slovenski jezik v svoji čistosti najdel, stari mejnik le iz potrebe prestavil, govor po tih naukih perrezal, kakor so ga drugih jezikov učeni lepotili, inu se nič ne zapletalo, temuč izrekovanje za ušesa, pismo, inu za pesem perlično naredilo.

O izdaji Vodnikovih pesem.

Spisal Hicinger.

(Konec.)

Pojdimo še na nekatere druge razločke v pisanji. V pismenosti (str. 5) Vodnik piše: „Kader je za glas-

nikam *i* en drugi glasnik, vselej med njima en *j* izrečemo, deslih *ga* ne pišemo zavolj lepšiga, da se preveč *i* in *j* skup ne snide; postavim *lubio* izreci, kakor bi bilo *lubijo*; ob *zarij*, kakor ob *zariji*, v *ladii*, kakor *ladiji*.“ Vendar v svojih popravah in poznejih spisih on stavi: kupčija, pravijo; sicer si on v tem ne ostaja enak, na pr. v neki opombi k pesmi „Brézen in kos“ se vidi zaporedoma: brestio in brestijo.“

Dalje se nahaja v starjih spisih in tiskih: včeri, včera, zda, zgodi, precij; v novejših pa: včerej, komaj, skorej, zmiraj, zdaj. In zopet: kaj in kej, li in le; dalje: jen, in, ino, no; zopet: um, uk, in vum, vuk; iše in jiše, nisi in ne si; tudi dansi in danes, lan in vlan, niva in njiva; folk in polk, Brancišek in Francišek; leto in lejto; lej in glej, nabira in nabera, mej in med; jas, jaz in jez, koj in tkoj, zemla in zemlja, lubi in ljubezen, gosci in godci, pijti in piti, pesem in pesen. Menim, da bi vseh tacih različnost ne bilo treba obdrževati v novi izdaji, ampak eno, in sicer sedanjemu enako pisanje naj bi se rabilo povsod, razun kjer bi pesniška pravica imela ohraniti drugačno obliko.

Še druge novejše ali prav za prav stare oblike se nahajajo v Vodnikovih spisih in v popravljani pismenosti. Tako piše on v pismenosti večjidel: per, perložnost; pozneje in v popravah pa se kaže mnogokrat: pri, pridirja, priprega. Tudi vez de se nekatere krate, na pr. v „Lambergarjevi sulčbi“, in drugod vidi pisana da:

Da se vpodobi	Kruha b' ti dala,
Beli slap,	Ajdov je;
Spenjenga zvirka	Lepa zahvala,
Puh in hlap.	Bog da je.

Vsi ti dokazi, menim, da so dobri doneski tudi k zgodovini slovenskega slovnštva.

Zdaj bi utegnulo še nastati vprašanje: Ktero berilo naj se jemlje ondi, kjer Vodnikov natis in spis, ali starji in novejši spis kažeta posebne različnosti? Odgovor, menim, sploh ni ravno težak; pozneja, lastna Vodnikova poprava ali preuredba, ki je sploh bližje boljšim pesniškim in slovnškim vodilom; ona ima pravico pred vsakim starjim natisom ali spisom. Pomniti pa se mora, da je nekatera Vodnikova novejša poprava terdejša memo starje pisave; tukaj bi se utegnulo to izvoliti, kar je bolj gladko in umevno, bolj primerno slovnici in pesniški meri. Koliko da je Vodnik sam sebe popravljaj, naj kažejo nekateri izgledi.

Pesem „Zadovoljni Krajnec“ se pervikrat (v „Krajnskimi pisanicah“ l. 1781) začinja:

Men sonce iz straže Krovatske gor pride,
In na Korotanu za hribe zajide.

Drugi pot (v „Pesmih za pokušnjo“ l. 1806) se bere:

Od straže Hrovaške
Gor sonce mi pride;
V nograde Laške
Po poldne zaide.

V spisih novejših pa se kaže razun prejšniga tudi:

Od straže Hrovaške
Mi sonce izjide;
V vinograde Laške
Za goro zajide.

Pesem „Na moje rojake“ ali „Dramilo“ se razločuje tako:

1. Krajnc tvoja zemla je zdrava,
Za pridne nje lega naj prava.
2. Krajnc tvoja dežela je zdrava,
In pridnim nje lega naj prava.
3. Slovenc tvoja zemlja je zdrava,
In pridnim nje lega naj prava.

Pesem „Veršac“ kaže te podobe:

1. Na Veršacu doli sedi,
Neznani svet se teb odpre.
2. Na Veršacu stoj in sedi,
Neznani svet se teb odpre.
3. Na Veršac mi stop in sedi,
Neznani svet se teb odpre.
4. Na Veršac stopivši sedi,
Neznani svet se teb odpre.

Pozneje čase se mnogokrat kaže, da je Vodnik kakor Ravnikar rad rabil deležje preteklega časa s komcom ši; sicer ga omeni tudi v pismenosti (str. 78).

Pri tacih različnostih bi bila izbira v časih nekoliko dvomljiva. Pri „zadovoljnem Krajncu“ bi jez vzel zadnjo, pri „Dramilu“ drugo, in pri „Veršacu“ tretjo podobo; ker te se kažejo nar bolj lične. Vendar: Vsak ima svojo misel; in gorje! blezo izdajavcu, že zdaj se mu v oči meče mojster-skaza.“ Kar jez vem o izdaji starih pesnikov mnogih jezikov, še vem iz ust rajncega. Gosp. Matija Čopa, ki je bil o tej reči gotovo „mojster“; vem tudi nekoliko še iz poznejega branja. Greškega Homer-a so iz raztresenih rapsodij sestavili v sedanji obliki poznejši slovničarji, mnogo spada na Aleksandrijske pretresovavce („Zoil“ je zmed teh dobro znan); v tej misli se snidajo močno še današnji jezikoslovci ali filologi. Virgilija je po Avgustovem povelji kmalo po smerti izdal Vari, po verhu ga je popravil; verstic ni preuredil, ne nepopolnih izveršil; vendar nektera oblika je poprava poznejših rimskih slovničarjev ali gramatkarjev. Kar se tiče starih italijanskih pesnikov, še dobro pomnim, da je pravil gosp. Čop od tega, da so italijanski jezikoslovci pri prvih tiskanih izdajah rabili svojo popravljavno roko; veliko sicer niso mogli pridelovati; Dante na pr. je ravno prvi mogočni izobrazovavec sedanje italijanščine, vendar dobra kritična izdaja se še pogreša (Wetzer u. Welte Encyclopädie III. str. 40); Tasso pa je živel že v dneh izobraženega lepega jezika, in je ravno mojster italijanščine nar bolj sloveč. V taki primeri, menim, bi ne bilo pregrešno, se Vodnika dotakniti, če se naše male stvarice smejo primerjati velikim delom družih narodov („si parva licet componere magnis.“) Pomniti se mora namreč, da se naš slovenski jezik še ni toliko spremenil od nekdanj; vzemi kdo pesmi, ki jih že Primatež Trubar imenuje l. 1567 stare slovenske pesmi, in glej, koliko malo bo imel preurejati, če je le pesniška mera prava. Vodnik je bil pa vendar drugačen mojster, mojster slovenskega jezika, in nove oblike njegove lastnije ne bodo prestvarile, če mu jih tudi kdo posili; oblike so oblike, kakor je novi pravopis le novi pravopis, Vodnik ostane pa Vodnik; drugač bi ne smeli še novega pravopisa rabiti. Jez pa v popravah pismenosti vendar še nahajam opombo z olovnikom pisano, ravno tako: „Ob recht: cena, čapa, čunja?“

Potovanje po zahodnem ali po jutrovih deželah v letu 1857.

Spisal Mihael Verne.

IX.

Še le 28. sušca pridervi parobrod „Adria“ iz Carigrada, in proti večeru odrinemo na njem iz Smirne in napredovamo veselo potovanje ob zahodnem primorju male Azije proti jugu med sporadskimi ali raztrošenimi otoki. Prvega teh otokov, ki se mu Skio pravi in ki od nekdanj slovi, da je „najbogatejši in najkrasniši otok na morji, pustimo ponoči za seboj. Naslednje jutro smo že zgođej zgođej vstric nekdanjega slovečega Efeza — nekdanjega, pravim, zakaj dan današnji je tu le še revna vas, ki se ji Aja-Soluk pravi. — Mnogo mnogo spominov

in resnobnih misel se mi je mešalo tu na enkrat po glavi. Kako čudno vlada previdnost Božja, in kako minljivo je vse posvetno! Efežčani, njih oholost, njih sebičnost, njih blagostanje, njih bogastvo in — krasni Dianini tempelj — vse vse je zginilo! Tempeljnov podertine so le še zavetje potepúhom in tolovajem. Ime hudobnega častilakomneža, ki je tempelj zapalil, pa se je pri vsem prizadevanji modrega joniškega svetovavstva, ga pripraviti v pozabljivost, vendar le ohranilo. Herostratovo ime je znano še dandanašnji. Nasproti pa je ime Aja-Soluk gerdo popačeno in pokvarjeno. Svetega aposteljna Janeza, ki je s prečisto Devico Marijo dolgo časa v Efezu živel in kakor zročilo pripoveduje, tudi tu umerl, so imenovali svetega bogoslovca ali „Hagion Theologon“, in od tod je današnje ime Aja-Soluk.

Ob sedmih smo že vstric otoka Samos, ki mu Turki Sussam-Abassi pravijo. Na desni pa imamo Forni in Ikarijo ali Nikarijo, in dalje proti jugu mravlinčje otoke. Samos je gorat, pa vendar rodoviten otok. Prideluje se na njem obilo žita, olja, vina, laške volne in svile.

Pod južnim koncom otoka samoskega je stalo nekdanj sloveče mesto Milet, za Efezom in Smirno najvažniše in najbogatejšje v mali Azii. — Tu se spomnim, da je tudi sveti Pavel nekdanj tod potoval in v Miletu od starašinov efeške cerkve milo in ganljivo slovo jemal. Sveti Pavel se je bil namreč v Jeruzalem namenil, in ker je želel o bin-kostih že tam biti, ni hotel v Efez jadrati, da bi ga kaj v Azii ne zaderžalo; ampak jadrat je ob samoskem otoku v Milet. Sem pokličje starašine cerkve efeške, in ko pridejo, jim milo pravi: „Veste od pervega dne, ko sem v Azijo prišel, kako sem vselej z vami ravnal, da sem služil Gospodu z vso ponižnostjo in s solzami in skušnjavami, ki so se mi godile — po zalezovanji Judov: kako nisem ničesa prideržal, kar je v prid, da bi vam ne bil oznanoval, in vas učil očitno in po hišah, oznanovaje judom in nevernikom pokoro v Boga in vero v Gospoda našega Jezusa Kristusa. In glejte, sedaj grém — gnan od Duha — v Jeruzalem, in ne vém, kaj se mi bo tam godilo: razun kar mi sveti Duh po vsih mestih pričuje rekoč, da me v Jeruzalemu železje in bridkosti čakajo: pa nič tega se ne bojim, in življenja svojega ne cenim više od sebe, da le doveršim tek svoj in službo besede, ki sem jo prejel od Gospoda Jezusa, da oznanujem evangelje milosti božje. — In glejte, sedaj vém, da obličja mojega ne bote več vidili — nobeden izmed vas, med kterimi sem hodil in kraljestvo božje oznanoval: zato vas danes na pričo vzamem, da sem čist kervi vseh; kajti nisem se umikal, da bi vam ne oznanoval vse volje Božje. Glejte tedaj na-se in vso čedo, v kteri vas je sveti Duh postavil škofe (vladike), vladati cerkev Božjo, ki jo je s kervjo svojo pridobil. Vém, da po odhodu mojem bodo prišli med vas zgrabljivi volkovi, ki ne bodo čedi zanašali. In celó izmed vas bodo ustali možje, ki bodo govorili napčne reči, da bi vlekli učence za seboj. Zato čujte in v spominu ohranite, da tri leta nisem nehal noč in dan vsakega izmed vas s solzami opominjati. In sedaj vas priporočujem Bogu in besedi milosti Njegove, ki je mogočen, boljšati vas in vam dati dedšino med vsemi posvečenimi. Nikogar srebra in zlata, ali oblačila nisem želel, kakor sami veste; zakaj česar je meni in tem, ki so z menoj, treba bilo, so te roke pridobivale. Vse sem vam pokazal, da tako delaje je treba slabe sprejemati in besed Gospoda Jezusa se spominjati, ker je sam rekel: Veliko bolje je dajati ko prejemati. In ko je to izgovoril, je pokleknil in z njimi vsemi molil. Vsi pa so zagnali velik jok, in so Pavla objemali in poljubovali. Najbolj pa so bili žalostni zavolj besede, ki jo je rekel, da obličja njegovega ne bodo več vidili. — In so ga spremili do barke.“

Naša barka pa nas nese jaderno naprej, in kmali se nam prikaže na desni sloveči otok Pathmos, ki ga je